

БОРОДЕНКО Олег – кандидат філософських наук, старший викладач кафедри соціології і політології, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, 10, вул. 68 Десантників, м. Миколаїв, Україна, індекс 54052 (olb715@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8835-7471>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.43.2>

Бібліографічний опис статті: Бороденко, О. (2021). Символізація міфічного простору в філософії Ернста Кассірера. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія»*, 43, 14–18, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.43.2>

СИМВОЛІЗАЦІЯ МІФІЧНОГО ПРОСТОРУ У ФІЛОСОФІЇ ЕРНСТА КАССІРERA

Анотація. Метою статті є виявлення ролі символу в процесі філософського осмислення структур міфічного простору видатним німецьким філософом ХХ століття, представником неокантіанства Ернстом Кассірером, а також аналіз особливостей символізації міфічного простору в концепції німецького філософа. **Методологічними** засадами дослідження є філософська рефлексія, феноменологічний підхід, історико-філософський аналіз періоджерел, порівняльний аналіз, систематизація. **Наукова новизна** полягає в тому, що з'ясовано роль символу як інтегруючого й конституюючого фактору в процесі побудови структур міфічного простору. Аналіз міфу як специфічної символічної форми і «простору міфу» у «Філософії символічних форм» Е. Кассірера висвітлюється в контексті розвитку європейської філософської традиції. Охарактеризовано основні риси міфічного простору в концепції Е. Кассірера (єдність «місяця» і «змісту», чітко виражена структурованість, гетерогенність, розмежування сакральних і профанних локальностей). Структура символічного «простору міфу» в Е. Кассірера характеризується як різновид «пазлових» просторових структур. **Висновки.** Здійснивши культурно-філософський аналіз міфічного простору, Ернст Кассірер показав, яким чином символ виконує свої основні функції: функцію поєднання (шляхом символізації різних локальностей і напрямів), функцію розмежування (шляхом закріплення за кожним місцем властивого тільки йому символічного змісту), функцію структурування, функцію позначення й розмежування сакральних і профанних смислів, функцію посередника між почуттями й мисленням людини (на прикладі символіки неоднорідності, гетерогенності, суміщення різнорідного). Будь-який міфічний простір символізується як «пазлова структура», оскільки простір міфу є гетерогенним, фрагментарним, енігматичним (тобто таким, що містить таємницю, містичний досвід певної спільноти або людства в цілому).

Ключові слова: філософія культури, міфічний простір, символ, символізація, Ернст Кассірер, гетерогенність, «пазловий простір».

BORODENKO Oleh – Candidate of Philosophical Sciences, Senior Lecturer, Department of Sociology, Petro Mohyla Black Sea National University, 10, 68 Desantnykiv str., Mykolaiv, Ukraine, postal code 54052 (olb715@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8835-7471>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.43.2>

To cite this article: Borodenko, O. (2021). Symbolizatsiia mifichnoho prostoru v filosofii Ernsta Kassirera [Symbolization of mythical space in the philosophy of Ernst Cassirer]. *Liudynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia "Filosofiiia"* – Human Studies. Series of "Philosophy": a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 43, 14–18, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.43.2>

SYMBOLIZATION OF MYTHICAL SPACE IN THE PHILOSOPHY OF ERNST CASSIRER

Summary. The purpose of the article is identification of the role of the symbol in the process of philosophical understanding of the structures of mythical space by the outstanding German philosopher of the 20th century, Ernst Cassirer, and analysis of the features of symbolization of mythical space in the concept of Cassirer. **Methodological** principles of the study are philosophical reflection, phenomenological approach, historical and philosophical analysis of primary sources, comparative analysis, systematization. **Scientific novelty.** The role of the symbol as an integrating and constitutive factor in the process of constructing the structures of the mythical space was clarified. The analysis of myth as a specific symbolic form and "space of myth" in

E. Cassirer's "The Philosophy of Symbolic Forms" is covered in the context of the development of the European philosophical tradition. The main features of the mythical space in E. Cassirer's concept (unity of "place" and "content", clearly expressed structure, heterogeneity, delimitation of sacred and profane localities) are singled out and considered. The structure of the symbolic space of myth in E. Cassirer is characterized as a kind of "puzzle" spatial structures. Conclusion. In the cultural and philosophical analysis of mythical space, Ernst Cassirer clearly showed how the symbol performs its main functions: the function of combination (by symbolizing different localities and directions), the function of delimitation (by fixing for each place its inherent symbolic content), the function of structuring, the function of marking and distinguishing sacred and profane meanings, the function of mediator between feelings and human thinking (for example, the symbolism of heterogeneity). Any mythical space has been symbolized as a "puzzle structure" because the space of the myth is heterogeneous, fragmentary, enigmatic (that is, one that contains a mystery, a mystical experience of a particular community or humanity as a whole).

Key words: philosophy of culture, mythical space, symbol, symbolization, Ernst Cassirer, heterogeneity, "puzzle space".

Постановка проблеми. У сучасній філософії відчутно набирає силу процес відродження міфу в культурі суспільства й свідомості сучасної людини, свого роду «міфологічний ренесанс». Цю тенденцію пояснюють, як правило, зміною онтологічного статусу міфу, який уже давно не є формою архаїчного дорефлексивного мислення, а постає одним зі стрижневих елементів культури. Однак, як зазначає Курт Хюбнер у передмові до книги «Істина міфу», у наш час «усе ще домінує незнання того, чим, власне, є міф, як сталося, що його природа досі взагалі не пояснена» (Hübner, 2011, S. 6).

Ця обставина змушує нас знову й знову звертатися до спадщини мислителів, які найбільш глибоко проникли в сутність проблеми. Одним із них є німецький філософ Ернст Кассіер. Феноменологія міфу, глибоко розроблена ним в основній праці «Філософія символічних форм» (1923–1929), досі зберігає свою актуальність. Міф, так само як інші «домініони культури», досліджується Е. Кассієром крізь призму *символу*. Філософ усвідомлював фундаментальну важливість просторово-часового континууму для людини, те, що простір і час є базисною конструкцією для всіх пояснювальних та описових картин світу¹. Саме тому він надавав такої ваги аналізу міфічного простору як певної загадкової символічної сфери, ще далекої для нашого розуміння. Кассієр відчував, що притаманна міфу логіка подвійності, нелінійності, яка кардинально відрізняється від структури логосу, пропонує сучасній філософії досить широке й багатообіцяюче поле досліджень, пов'язаних із процесом перевідкриття простору в культурі та нашому сприйнятті.

У ХХ столітті, після Кассієра, робилися спроби інтерпретації міфічного простору як «фрагментарного», тобто побудованого з різних фрагментів. Так, Клод Леві-Строс пише про

символічне поле міфу як свого роду «бриколаж» – коли символіка міфічного простору постає динамічною структурою, що постійно змінюється та доповнюється (Levi-Strauss, 1963, p. 255). Доцільно згадати також концепцію нетипових просторів (гетеротопій) Мішеля Фуко, згідно з якою існують простори, які мають особливе символічне значення. Це маргінальні поля, на яких перетинаються кордони одразу декількох культурних «центрів»: «гетеротопія має властивість з'являтися в одному-єдиному місці декілька просторів, декілька місцерозташувань, які є самі по собі несумісними» (Фуко, 1986). На нашу думку, міфічний простір, на якому розташовуються поряд сакральні та профанні площі, також можна вважати гетеротопією. Символіка «пазлового простору» зустрічається в працях сучасного філософа Д. Замятіна в контексті досліджуваної ним стратегії репрезентації та інтерпретації ключових культурно-географічних образів. Звертаючи увагу на те, що «подорож відзначається особливою організацією руху», Д. Замятін зазначає, що «простір, який оточує мандрівника, постійно ним фрагментується й розщеплюється», у результаті чого «простір стає пазловим» (Замятін, 2003, с. 225).

Однак, незважаючи на багатообіцяючий і важливий характер проблеми, механізми символізації міфічного простору нині досліджено далеко не повно. Це змушує знов і знов звертатися до філософії Е. Кассієра як одного з перших дослідників цієї проблеми в європейській філософії культури.

Метою статті є виявлення ролі символу в процесі філософського осмислення структур міфічного простору Е. Кассієром, а також аналіз особливостей символізації міфічного простору в концепції німецького філософа. Ми керуємося гіпотезою, відповідно до якої Е. Кассієр у другому томі «Філософії символічних форм» запропонував оригінальну символічну модель міфічного простору, що утворена з багатьох різномірних локальностей і має чітко виражену пазлову структуру.

¹ Кассієр підходить до кожної сфери культури в традиціях кантіанської критики, аналізуючи її форму з точки зору простору, часу, кількості, причинності, об'єкта тощо (Verene, 2000, p. viii).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика, пов'язана із символізацією міфу та його простору, останнім часом висвітлювалася, зокрема, у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників: у працях О. Роценко, де міститься аналіз хронотопу-сага оперного міфу Р. Вагнера «Лоенгрін» (Роценко, 2019), М. Слюсара, який дає аналіз символів сучасного міфічного медіа-простору (Слюсар, 2018), А. Некіти та М. Мухіної, що проаналізували символіку міфологізованого простору домашньої оселі в американських фільмах жахів (А. Некіта та М. Мухіна, 2020). Окремі аспекти символізації простору в Ернста Кассірера висвітлюються в останній статті американського філософа Р. Маккріела, де міститься також порівняльний аналіз інтерпретації символічного в Е. Кассірера та його послідовників, зокрема у С. Лангер (R. Makkreel, 2021). Звичайно, не можемо не згадати нову ґрунтовну працю Саманти Меверн про творчість німецького філософа, у якій детально простежується історія побудови концепції символічного простору Е. Кассірера, а також символіка простору політичного міфу (Matherne, 2021).

Основний матеріал. Нововведенням Е. Кассірера було те, що він звернув увагу на важливість позараціональних способів осмислення світу, перейшовши від аналізу пізнання до аналізу культури². Ключову роль у цьому аналізі відіграє символ. Символ, Е. за Кассіером, – це сенс, який перебуває в чуттєвому, найчистіша та вільна вигадка, яка будується пізнанням з метою оволодіти світом чуттєвого досвіду (Cassirer, 1955a, p. 87)³.

У головній праці «Філософія символічних форм» (*Philosophie der symbolischen Formen*), застосовуючи метод «аналіз-становлення» (*Werden-Analyse*), філософ уводить та обґрунтовує поняття *символічна форма*. Крім мови, такими формами є міф, релігія, мистецтво й наука.

У другому томі праці Ернст Кассіер дає розгорнутий аналіз міфу як найважливішої символічної форми. Цей аналіз прямо впливає з його аналізу символу. Міф, за Н. Кассіером, є особливою символічною формою, можливо, найважливішою

і визначальною⁴. Тому розглядати міф і його різні характеристики (простір, час, історію, ступінь впливу) можливо тільки шляхом інтерпретації міфологічної символіки. Ціла низка німецьких філософів, починаючи з Канта, також визнавала, що «символ – це ключ до розуміння міфу» (Cook, 2016, p. 3).

Описуючи міфічний простір (*mythische Raum*), Е. Кассіер вказує, що він за своїми характеристиками дуже близький до простору чуттєвого сприйняття. Ця спорідненість пояснюється тим, що обидва типи просторів є формами дорефлексивного мислення, якому властиві безпосередність переживання явищ, чуттєвість та образність, наочність, відсутність дефініції між «позицією» та «змістом» (Cassirer, 1955b, p. 84). У «Філософії символічних форм» Е. Кассіер виокремлює та аналізує основні характерні риси, які властиві, на його думку, міфічному простору, що є *символічним простором*⁵: 1) *єдність «місця» та «змісту»*; 2) *чітко виражена структурованість, завдяки якій кожна окрема локальність є образом і символом простору в цілому*; 3) *гетерогенність*; 4) *розмежування сакрального і профанного*.

Єдність «місця» і «змісту». Сприйняття місця і змісту як чогось єдиного, нерозривного є характерним, на думку Е. Кассірера, для архаїчного мислення з його схопленням буття в сукупності, неподільності. Місцезнаходження речі є її буття (Cassirer, 1955b, 84).

Міфічна просторова структура. Одна з головних властивостей міфічного простору, згідно з Е. Кассіером, – його структурованість: «На відміну від *функціонального* простору чистої математики, простір міфу виявляється *структурним*» (Cassirer, 1955b, p. 88). Реальний простір геометрії будується з простих елементів, як будівля із цегли. Такий простір є чисто функціональним, тобто слугує виконанню певних функцій, конкретних завдань. Натомість структурований простір міфу покликаний зберігати символи, розмішувати сакральні об'єкти, відображати й пояснювати світ (Cassirer, 1955b, p. 88–89). Подібна конструкція, за Е. Кассіером, є результатом роботи духу, який породжує символи

² Дослідники творчості Е. Кассірера (зокрема Шарлотта Бауманн) доводять, що концепція символічних форм укорінюється в німецькій класичній філософії, передусім у філософських розробках Шеллінга та Гегеля (Baumann, 2016, S. 602).

³ Як показав у недавньому дослідженні А. Шуббах, Е. Кассіеру не вдалося дійти розуміння сутності символу: він «уперше вводить поняття «символічне, щоб посилатися на культуру в цілому, а також на властиву їй різноманітність. Водночас він робить інноваційне визначення співвідношення між загальними умовами культури та її емпіричними особливостями в мові, мистецтві, переказах і міфах, знаннях і наукових дисциплінах» (Schubbach, 2016, S. 145–147, S. 183).

⁴ У зв'язку з цим важко погодитися з думкою Грегори Мосса, який вказує: «Мова – це форма культури, від якої *залежать* інші форми» (Moss, 2015, p. 10). Е. Кассіер наполягає на автономності всіх символічних форм, а первинною, на його думку, є міф (Cassirer, 1955b, p. xiv–xv).

⁵ Як зазначає Симона Імхоф, в Е. Кассірера символічний простір здатний, на відміну від інших видів простору, помістити людину в культурну реальність, дистанціювати від реальних речей (Imhof, 2016, S. 39); Е. Кассіер описує культуру людини в символічному просторі як розвиток символічних досліджень людей і символів (Imhof, 2016, S. 17).

й оформлює їх у міфологічну символічну форму (Cassirer, 1955b, p. 94). У такому просторі кожний структурний елемент є свого роду відображенням цілісності; у кожній частині міститься образ цілого (Cassirer, 1955b, p. 94).

Сакральне і профанне. Ціннісний акцент міфічного простору, що зумовлює його поділ на сакральні і профанні локальності (*Heilig-Profanen*), дає змогу людині абстрагуватися від географічних, геометричних або фізичних факторів, які завжди впливали і впливають на життя кожного з нас. Як зазначає Е. Кассірер, усі міфічні локальності є або сакральними, або профанними за своїм характером, несуть аксіологічне навантаження (Cassirer, 1955b, p. 85).

Гетерогенність. Якщо «уявний простір» чистої математики, будучи абсолютно однотипною гомогенною структурою, характеризується такими рисами, як «безперервність, нескінченність та однорідність» (Cassirer, 1955b, p. 83), то «простору безпосереднього сприйняття» притаманні протилежні властивості – суцільна гетерогенність, переривчастість, неоднорідність структури (Cassirer, 1955b, p. 83–84). Е. Кассірер називає причину цього: *своєрідність і самоцінність* кожного топосу, що входить у загальну просторову структуру (Cassirer, 1955b, p. 84). Саме ця своєрідність і самоцінність кожного місця, кожної локальності, підкреслена Е. Кассірером, робить міфічний простір своєрідним і самоцінним загалом.

На нашу думку, міфічний простір, описаний Е. Кассірером, із повним правом можна назвати «пазловим простором». Інші приклади такого типу просторів – простір кінематографічної оповіді, простір подорожі або, наприклад, ігровий простір.

Будь-який «пазловий простір» має, на нашу думку, такі риси: 1) він є обов'язково гетерогенним, складаючись із безлічі локальностей, великого числа клаптиків, зшитих до купи (у міфі – це простір міфологічного оповідання, у фільмі – це кінематографічний сюжет тощо);

2) кожен фрагмент «великого пазла» знаходиться на своєму певному, призначеному тільки йому місці. Випадання будь-якого фрагмента або групи фрагментів призводить до обриву нитки розповіді, логічного ланцюжка; картина в цьому випадку не може бути складена⁶; 3) простір такого типу є загадковим, *енігматичним*. Як і пазл, міфічний простір колись було задумано, загадано людині як певна пра-ідея, завжди глибока за своїм задумом, що несе важливе смислове навантаження. Ця «ідея» міфу протягом століть переказувалася й осмислювалася багатьма поколіннями оповідачів, по-різному інтерпретується й перевідкривається безліч разів; 4) у міфічному просторі, як і в інших «пазлових просторах», величезну роль відіграють кордони між фрагментами пазла. Кожна межа й лінія поділу має символічне значення.

Висновки. Визначаючи міф як найважливішу символічну форму, а також форму культурної свідомості, Ернст Кассірер в аналізі міфічного простору прагнув установити, які саме функції виконують символи в «культурному оформленні» результатів чуттєвого досвіду. Символ, володіючи потужною динамікою трансцендентного, здатний з'єднувати і проводити кордони, відкривати й означувати. На прикладі міфічного простору Е. Кассірер наочно показав, яким чином символ виконує свої функції: функцію поєднання (символіка різних локальностей і напрямів, сторін і частин світу), розмежування (шляхом закріплення за кожним місцем властивого тільки йому змісту), структурування, функцію позначення й розмежування сакральних і профанних смислів, функцію посередника між почуттями й мисленням людини (на прикладі символіки неоднорідності, гетерогенності, суміщення різнорідного).

Виходячи з концепції Ернста Кассірера, будь-який міфічний простір можна символізувати як «великий пазл», оскільки він є гетерогенним, фрагментарним, енігматичним. Лінії поділу/поєднання фрагментів такої просторової структури також несуть своє смислове навантаження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Замятин Д.Н. Геокультура и процессы межцивилизационной адаптации: стратегии репрезентации и интерпретации ключевых культурно-географических образов. *Цивилизация. Восхождение и слом* / отв. ред. Э.В. Сайко. Москва : Наука, 2003. С. 222–234.
2. Некита А.Г., Мухина М.В. Мифологизация сакрального пространства дома в американских фильмах ужасов. *Учёные записки Новгородского государственного университета имени Ярослава Мудрого*. 2020. № 8 (33). URL: <https://www.novsu.ru/univer/press/eNotes1/i.1086055/?id=1450150>.
3. Рощенко О.Г. Символика Монсальвату і Валгалли у музичній драматургії оперного міфу Р. Вагнера «Лоенгрін». *Вісник Нац. академії керівних кадрів культури і мистецтв. Серія «Мистецтвознавство»*. 2019. № 3. С. 166–171.
4. Слюсар М.В. Міфічне та міфізація в медіапросторі і рекламі: теоретико-методологічні проблеми. *Українська полоністика*. 2018. № 15. С. 76–84.
5. Baumann Ch. Kant, Neo-Kantians, and Transcendental Subjectivity. *European Journal of Philosophy*. 2016. Vol. 25. Issue 3. P. 595–616.

⁶ Кожний фрагмент символічного простору є своєрідною *локальністю*. Будь-яка локальність, на нашу думку, є динамічною й антропологічною структурою; її можна розглядати як окремий символ (Borodenko, 2020, p. 6).

6. Borodenko O. The problem of the local in philosophical tradition and in modern philosophy of culture. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2020. № 27. С. 3–7. URL: <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i27.911>.
7. Cassirer E. *The Philosophy of Symbolic Forms. Volume 1: Language* / trans. Ralph Manheim. New Haven/London : Yale Univ. Press, 1955a.
8. Cassirer E. *The Philosophy of Symbolic Forms. Volume 2: Mythical Thought* / trans. Ralph Manheim. New Haven / London : Yale Univ. Press, 1955b.
9. Cook E.F. *The Philosophy of Mythology*. Leiden : Brill, 2016.
10. Hübner K. *Die Wahrheit des Mythos*. Freiburg : Verlag Alber, 2011.
11. Imhof S. *Kulturelle Selbstbeschreibung. Bildungsperspektiven eines Spannungsverhältnisses*. Wiesbaden : VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2016.
12. Levi-Strauss C. *Structural Anthropology*. New York : Basic Books, 1963. 412 p.
13. Makkreel R. Cassirer, Langer, and Dilthey on the Distinctive Kinds of Symbolism in the Arts. *Journal of Transcendental Philosophy*. 2021. № 2 (1) P. 7–20. URL: <https://doi.org/10.1515/jtph-2019-0023>.
14. Matherne S. Cassirer [1st edition]. London : Routledge, 2021.
15. Moss G.S. *Ernst Cassirer and the Autonomy of Language*. Lanham, Md. : Lexington Books, 2015.
16. Verene D. Foreword. *Cassirer E. The Logic of the Cultural Sciences*. New Haven : Yale University Press, 2000. P. vii–ix.

REFERENCES

1. Zamyatin, D. N. (2003). Geokultura i protsessyi mezhtsivilizatsionnoy adaptatsii: strategii reprezentatsii i interpretatsii klyuchevyih kulturno-geograficheskikh obrazov. [Geoculture and the processes of intercultural adaptation: strategies of representation and interpretation of key cultural and geographical images]. *Tsivilizatsiya. Voshozhdenie i slom* [Civilization. Ascent and Scrapping] / Otv. red. E.V. Sayko. Moskva : Nauka. S. 222–234 [in Russian].
2. Nekita, A. G., Muhina, M.V. (2020). Mifologizatsiya sakralnogo prostranstva doma v amerikanskih filmah uzhasov [Mythologization of the sacred space of the house in American horror films]. *Uchyonyie zapiski Novgorodskogo gosudarstvennogo universiteta imeni Yaroslava Mudrogo* [Scientific notes of Yaroslav the Wise Novgorod State University]. № 8 (33) [in Russian].
3. Roshchenko, O. H. (2019). Symvolika Monsalvatu i Valhally u muzychnii dramaturhii opernoho mifu R. Vahnera “Lohengrin” [Symbolism of Monsalvat and Valhalla in the musical drama of R. Wagner's opera myth “Lohengrin”]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv* [Bulletin of the National Academy of Management of Culture and Arts. Art Studies Series. Seriya «Mystetstvoznavstvo»]. № 3. S. 166–171 [in Ukrainian].
4. Sliusar, M. V. (2018). Mifichne ta mifizatsiia v mediaprostori i reklam: teoretyko–metodolohichni problem [Mythical and mythization in the media space and advertising: theoretical and methodological problems]. *Ukrainska polonistyka* [Ukrainian Polish studies]. № 15. S. 76–84 [in Ukrainian].
5. Baumann, Ch. (2016). Kant, Neo-Kantians, and Transcendental Subjectivity. *European Journal of Philosophy*. Vol. 25. Issue 3: 595–616.
6. Borodenko, O. (2020). The problem of the local in philosophical tradition and in modern philosophy of culture. *Актуальні проблеми філософії та соціології* [Current issues of philosophy and sociology]. № 27. С. 3–7. DOI <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i27.911>.
7. Cassirer, E. (1955a). *The Philosophy of Symbolic Forms. Volume 1: Language* / trans. Ralph Manheim. New Haven/London : Yale Univ. Press.
8. Cassirer, E. (1955b). *The Philosophy of Symbolic Forms. Volume 2: Mythical Thought* / trans. Ralph Manheim. New Haven/London : Yale Univ. Press.
9. Cook, E. F. (2016). *The Philosophy of Mythology*. Leiden : Brill.
10. Hübner, K. (2011). *Die Wahrheit des Mythos*. Freiburg : Verlag Alber.
11. Imhof, S. (2016). *Kulturelle Selbstbeschreibung. Bildungsperspektiven eines Spannungsverhältnisses*. Wiesbaden : VS Verlag für Sozialwissenschaften.
12. Levi-Strauss, C. (1963). *Structural Anthropology*. New York: BasicBooks. 412 p.
13. Makkreel, R. (2021). Cassirer, Langer, and Dilthey on the Distinctive Kinds of Symbolism in the Arts. *Journal of Transcendental Philosophy*. № 2 (1) P. 7–20.
14. Matherne, S. (2021). Cassirer [1st edition]. London : Routledge.
15. Moss, G. S. (2015). *Ernst Cassirer and the Autonomy of Language*. Lanham : Lexington Books.
16. Schubach, A. (2016). *Die Genese des Symbolischen: Zu den Anfängen von Ernst Cassirers Kulturphilosophie*. Hamburg : Felix Meiner Verlag.
16. Verene, D. (2000). Foreword. In: *Cassirer E. The Logic of the Cultural Sciences*. New Haven : Yale University Press, 2000. P. vii–ix.